

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER DEL
GUADALQUIVIR, NÚM. 2, 1-7, I CARRER DEL
GUADALETE, NÚM. 6.

BARCELONA (BARCELONÈS)

Codi MHCB: 177/05

Dates de la intervenció: 8 a 28 de setembre de 2005.

Laia Santanach i Suñol

Març de 2006

ÍNDEX

1. Fitxa tècnica -----	3
2. Situació del jaciment -----	4
3. Notícies històriques i intervencions anteriors -----	6
4. Motivacions i objectius de la intervenció -----	12
5. Metodologia -----	13
6. Descripció dels treballs realitzats -----	14
7. Conclusions -----	16
8. Bibliografia -----	17
 ANNEXES -----	 19
 Repertori estratigràfic	
 Documentació gràfica	
▪ Documentació fotogràfica	
▪ Documentació planimètrica	

1. Fitxa tècnica

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer del Guadalquivir, núm. 2, 1-7, carrer del Guadalete, núm. 6
UBICACIÓ	Barri del Polvorí (Districte de Sants – Montjuïc) Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 428246 m. Y: 4579744 m. Z: 34'34 / 36'63 m. s. n. m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	8 a 28 de setembre de 2005
PROMOTOR	FECSA ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Laia Santanach i Suñol

2. Situació del jaciment

El seguiment arqueològic que s'ha efectuat, i del qual presentem la memòria, s'ha portat a terme al barri del Polvorí, situat a la part baixa del vessant oest de la muntanya de Montjuïc (districte de Sants – Montjuïc).

Ens trobem, doncs, dins el terme municipal de Barcelona, que se situa bàsicament sobre una superfície gairebé plana (el Pla de Barcelona), el qual s'estén entre les coordenades 2°7' a 2°11' de longitud est de Greenwich i 41°22' a 41°27' de latitud nord. El Pla limita pel sud-est amb el mar i pel nord-oest amb una barrera muntanyosa, la Serralada Litoral, que el separa de la veïna depressió del Vallès, mentre que s'expandeix cap al nord-est i el sud-oest fins als límits naturals que marquen les artèries fluvials del Besòs i del Llobregat. Al límit meridional del Pla, tocant la riba de marina, hi trobem una altra alineació muntanyosa, però de menor alçada que la Serralada Litoral, formada per Montjuïc (recordem que la intervenció arqueològica de la present memòria s'ha portat a terme a la part baixa de la muntanya) i per un conjunt de petites elevacions mig esborrades per les construccions: el turó dels Ollers (pel sector dels carrers d'Escudellers i Nou de Sant Francesc), el turó de les Falzies (Llotja), el mont Tàber (Catedral), la punta del Convent (parc de la Ciutadella), el Turó del Cogoll (Sant Pere de les Puelles), etc.¹ Totes aquestes elevacions són fruit de la falla que segueix des de Garraf fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs, i foren formades en plegar-se els dipòsits marins que, en el miocè i el pliocè, s'havien sedimentat sobre el sòcol paleozoic. Aquesta falla és també visible en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, on es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres (baixades de Jonqueres, de la Via Laietana, dels carrers de les Moles, d'Estruc, de Jovellanos...). De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïns i del corrent litoral.²

La funció de capital de Barcelona ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica del Pla, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que

¹ SANZ, 1988, pàg. 17, 19 i 21.

² AA. VV., 1982, pàg. 14-15.

travessen en direcció nord - sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs - Congost - Ter); accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell, el primer, i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon³.

En aquesta plana, quasi completament urbanitzada avui, es destaquen unes zones clarament distingibles⁴:

- a) el nucli antic, que restà clos fins a la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX (hi trobem l'àrea de la primitiva ciutat romana, les viles al voltant d'aquesta que foren englobades per les muralles construïdes els segles XIII-XIV, i la Rambla i el Raval, inclosos dins del tercer recinte fortificat, entre els segles XIV i XV);
- b) una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques fins que les muralles s'enderrocaren;
- c) i l'Eixample del Pla Cerdà, planificat quan caigueren les muralles medievals que encotillaven el creixement urbanístic de la ciutat. La seva construcció va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla i permeté alhora el creixement demogràfic i urbanístic modern, ultrapassat els darrers decennis per un creixement sovint caòtic i incontrolat que ha arribat, amb caràcter marcadament suburbial, als racons més extrems de la plana i ha amenaçat tota la muntanya (el barri del Polvorí, on s'ha realitzat el seguiment de la present memòria, fou fruit en els seus orígens d'aquest creixement suburbial).

³ AA. VV., 1982, pàg. 68.

⁴ AA. VV., 1982, pàg. 68.

3. Notícies històriques i intervencions anteriors

L'emplaçament estratègic de Montjuïc, amb domini visual del Pla de Barcelona i de la Serralada Prelitoral (té 173 m. d'alçada), dominant el mar i amb un gran riu al costat (el Llobregat, antigament navegable), fou, amb tota probabilitat, fonamental en l'ocupació humana de la muntanya ja des de la prehistòria.

De molt antic era coneguda la presència d'estris prehistòrics, fets de jaspi de Montjuïc, a jaciments prehistòrics del Barcelonès i el Baix Llobregat. En el conjunt d'obres que es van dur a terme a la muntanya amb motiu dels Jocs Olímpics de 1992, en una campanya de prospecció, es va localitzar el taller del Morrot (al peu del castell de Montjuïc, al nord del vessant que mira al port).⁵

D'altra banda, es va localitzar un jaciment del bronze final (vers el 900 a. C.) al carrer d'Anníbal en la confluència amb el carrer de Margarit, a la zona de contacte entre Montjuïc i el Poble Sec. En concret, s'hi va excavar part d'una possible sitja.⁶

Les restes més antigues que s'han documentat a Montjuïc d'època ibèrica es daten als segles VII i VI a. C., i es localitzen al vessant sud-oest del turó, entre el castell i el cementiri, a la confluència dels camins del Molí Antic i de la Font de la Mamella. Es tracta d'una possible cabana (se'n va localitzar una sitja, les restes d'una llar de foc i una sèrie de forats de pal), que probablement féu les funcions d'enclavament estacional.⁷

A la rodalia del castell de Port (que era situat al vessant sud-oest de Montjuïc, no gaire lluny de l'actual cementiri) es recolliren materials en superfície datables entre els segles VI / V i III / II a. C.⁸

És precisament en la línia de carena entre el cim i el castell de Port, especialment als vessants mitjans i baixos de la muntanya, on es concentren les restes arqueològiques d'època ibèrica a Montjuïc. En aquest sentit, s'ha

⁵ MIRÓ, 1998, pàg. 20.

⁶ MIRÓ, 1998, pàg. 20.

⁷ MIRÓ, 1998, pàg. 21.

mostrat especialment fructífera la zona per on actualment passa l'avinguda dels Ferrocarrils Catalans (anteriorment hi havia hagut el pont de l'Esparver – actualment hi ha el carrer de l'Esparver– i hi passava la via de Magòria). Així, en un petit promontori proper a aquesta zona, s'han localitzat restes del que sembla el poblat ibèric de Montjuïc, ja que hi ha una sèrie d'estructures que podrien correspondre a hàbitats, així com un gran mur que podria ser el de tanca del poblat. A la plana, al peu del turó, a l'esplanada que hi ha davant del centre cívic La Bàscula, es van excavar un conjunt d'estrats (1984 i 1990), els més antics dels quals es daten al segle IV a. C., que segurament corresponen a esllavissaments del turó on se situava el poblat. També al sector del pont de l'Esparver, a la darreria de la dècada de 1920, quan es va obrir la gran trinxera de la línia del tren de Magòria al Port, van aparèixer una sèrie de retalls de forma oval, dels quals l'any 1946 Josep de Calassanç Serra Ràfols en va poder excavar un parell i que van resultar ser sitges d'època ibèrica de grans dimensions. L'any 1990, quan es van reprendre les excavacions a la zona amb motiu de les obres d'infraestructura dels Jocs Olímpics, van aparèixer més sitges (aproximadament unes cinquanta) i es van poder datar des de la segona meitat del segle V a. C. fins al segle II a. C.⁹

Pel que fa a les restes arqueològiques d'època romana a Montjuïc, esmentarem en primer lloc la troballa d'una inscripció al cementiri del Sud-oest l'any 1903, arran d'unes remocions de terra. En la làpida, que ha servit d'argumentació en teories sobre l'origen i el procés de formació de Barcelona, es diu que Gai Celi fou el magistrat encarregat de la construcció d'unes muralles amb torres i portes.¹⁰

Cal dir que durant el període republicà tardà (segles II-I a. C.), l'assentament a Montjuïc es caracteritza per un caire dispers i rural amb tendència a ocupar noves àrees al sector sud de Montjuïc.¹¹

Així, un nucli d'origen republicà tardà (una vil·la rústica) va ser localitzat al sector de l'Estadi l'any 1929, arran de les obres de les infraestructures per

⁸ MASALLES, 1984; MIRÓ, 1998, pàg. 21; RIERA i PALET, 1993, pàg. 50.

⁹ GRANADOS, 1991, pàg. 152; MIRÓ, 1998, pàg. 21-24; RIERA i PALET, 1993, pàg. 50.

¹⁰ MIRÓ, 1998, pàg. 19.

l'Exposició Universal d'aquell any (concretament, en fer-se el camí que conduïa de l'Estadi a la zona coneguda com a Vista Alegre). Es localitzaren sitges, murs i material ibèric i romà, que permet establir una data inicial del segle II a. C. per a aquest assentament, que devia perdurar fins als segles V o VI d. C. El mateix any 1929, prop de l'Estadi, s'identificaren una sèrie de forns dedicats a la fabricació d'àmfores.¹²

L'any 1984, en les obres d'ampliació del cementiri del Sud-oest, a la part alta del vessant que mira al Fossar de la Pedrera, es van documentar una sèrie d'estructures d'època republicana tardana (segles II-I a. C.), segurament pertanyents a una altra vil·la rústica. Els materials recollits en superfície permeten apuntar una perduració fins a l'època altimperial (segle I d. C.) i puntualment fins al segle IV d. C.¹³

Quan s'iniciaren els rebaixos per construir l'edifici de La Campana, a la Gran Via, al peu de Montjuïc, es va localitzar de nou una vil·la. Els materials recuperats permeten establir una fundació d'aquest assentament al segle II-I a. C., una reforma posterior consistent en la construcció d'unes termes, i la seva perduració fins al segle IV d. C. Entre el material arqueològic, destacaven una gran quantitat de fragments d'àmfora i elements constructius que constituïen el tester d'un forn, del qual no en restava res.¹⁴

D'altra banda, prop del centre cívic La Bàscula, l'any 1989, es van excavar dues sitges, obliterades amb material del segle I a. C.¹⁵

També, als anys 1989-1990, quan es van fer els nous accessos a l'Anella Olímpica des del cinturó del litoral i la Zona Franca, es va localitzar, entre el carrer de Negrell i la nova avinguda dels Ferrocarrils Catalans, una pedrera d'explotació dels gresos de Montjuïc, en ús durant època romana i actualment l'única coneguda a Barcelona. El front descobert, d'uns cinquanta

¹¹ RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

¹² GRANADOS, 1991, pàg. 151; MIRÓ, 1998, pàg. 24; RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

¹³ MIRÓ, 1998, pàg. 24; RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

¹⁴ GRANADOS, 1991, pàg. 160; MIRÓ, 1998, pàg. 24; RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

¹⁵ MIRÓ, 1998, pàg. 24.

metres de longitud, degué formar part d'una gran explotació que s'estendria per tot el costat sud i sud-oest de la muntanya.¹⁶

Durant el període altimperial, el caràcter dispers i rural de l'assentament a Montjuïc es mantindrà al sector sud de la muntanya. En aquest moment cal destacar la fundació de la ciutat de *Barcino*, paral·lelament a una intensificació de l'assentament al pla. En aquest context, entre Montjuïc i la ciutat de Barcelona, s'hi ha trobat restes de la *pars rustica* d'una nova vil·la a Sant Pau del Camp (segles I-III d. C. / V d. C.) i restes d'un mausoleu, destruït vers els segles IV i V d. C.¹⁷

La fundació de *Barcino* es relaciona també amb canvis agrícoles al pla (substitució de les grans plantacions cerealístiques existents per vinya), que, a l'àrea de Montjuïc, podrien relacionar-se amb l'existència de forns d'àmfores localitzats a la zona de l'edifici de La Campana i de l'Estadi.¹⁸

Durant l'antiguitat tardana (segles III-IV / X d. C.), la distribució i cronologia del poblament indica una evolució diferenciada entre els vessants nord i sud de Montjuïc. Mentre que al vessant nord s'hi detecta una major pervivència de l'hàbitat (Sant Pau del Camp), més vinculat a *Barcino*, i les necròpolis es concentren principalment al voltant de la ciutat i entre aquesta i el sector nord-est de Montjuïc (Govern Militar, Sant Pau del Camp, Vista Alegre i Museu Etnològic), al vessant sud els nuclis rurals documentats en l'època altimperial semblen presentar un progressiu abandonament, si bé l'aparició esporàdica de ceràmica d'època tardana, podria indicar la presència puntual fins al segle IV o fins i tot més enllà, com al jaciment de l'Estadi (segles V-VI). Igualment, és important destacar la inexistència de necròpolis d'aquest període al sector sud.¹⁹

Així doncs, es dona una desintensificació de poblament a la zona sud de Montjuïc en benefici del sector nord de la muntanya i de les àrees properes a la ciutat de Barcelona, la qual mantindrà una important activitat comercial durant

¹⁶ GRANADOS, 1991, pàg. 154; MIRÓ, 1998, pàg. 25.

¹⁷ RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

¹⁸ MIRÓ, 1998, pàg. 24; RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

¹⁹ RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

els segles IV i V. Sembla que aquesta activitat es mantingué durant el període visigòtic.²⁰

Si bé el port barceloní havia estat situat, sembla ser, a l'ampli estuari on desembocava el Llobregat (a la zona actualment ocupada pel Delta del Llobregat), protegit per l'abric natural de la muntanya, ja a l'any 1020 els sediments dipositats pel riu i torrents propers l'havien inutilitzat, i a la zona s'hi havien format llacunes (els Banyols) i un gran estany (l'estany de Port, a la zona actualment coneguda com la Marina de sants).²¹

La primera referència documental d'ocupació a Montjuïc durant l'època medieval data de l'any 878, en què es redacta un acte de donació d'una terra situada a la muntanya, feta per una tal Casta a la Seu barcelonina.²²

Documents del segle X assenyalen l'existència d'un nucli de cases amb torres al voltant de l'estany de Port, propietat de famílies de l'elit barcelonina (es podria tractar de la Vilanova de Port, que podria ser la barriada de Fraga que es documenta al segle XII). Entre aquests membres de l'aristocràcia hi havia els vescomtes de Barcelona, que eren senyors feudals del castell de Port, el terme del qual abastava bona part del Pla de Barcelona (tal com s'ha concretat més amunt, es creu que el castell estava situat al vessant sud-oest de Montjuïc, no gaire lluny de l'actual cementiri). Esmentat per primera vegada l'any 1020, va ser destruït amb l'obertura de la carretera del Port, l'any 1910, de la mateixa manera que la capella de la Mare de Déu de Port (o Santa Maria de Port), construïda a uns tres-cents metres del castell, de la qual es tenen les primeres notícies documentades l'any 1031. Actualment, només se'n conserva el topònim.²³

També, d'època medieval, es té documentat a Montjuïc l'existència d'una necròpolis jueva a banda i banda del camí que conduïa al castell de Montjuïc, que es correspon amb l'actual carretera del castell.²⁴ La primera intervenció

²⁰ RIERA i PALET, 1993, pàg. 51.

²¹ HERNÁNDEZ i VALLÈS, 1994, pàg. 9; MASALLES, 1984 ; PIQUER, 1998, pàg. 27.

²² PIQUER, 1998, pàg. 27.

²³ ARMENGOL, Jaime, 1947, pàg. 11 i 13; MASALLES, 1984; PÉREZ i CABALLERO, 1996, pàg. 3; PIQUER, 1998, pàg. 27-29.

²⁴ ROCA, 2000, pàg. 19.

arqueològica que s'hi va dur a terme es va realitzar l'any 1893. Posteriorment, la destrucció d'un gran nombre de tombes del cementiri, l'any 1945, a conseqüència de les obres de construcció dels pavellons del "Tiro del Pichón", va propiciar una campanya d'excavació entre els mesos d'octubre de 1945 i d'abril de 1946, duta a terme pel Instituto Municipal de Historia. Aquesta intervenció va permetre documentar un nombre total de 171 enterraments, alguns d'ells amb el seu corresponent aixovar. La darrera actuació arqueològica, efectuada l'any 2001, va permetre constatar que els límits de la necròpolis s'estenien a tots dos costats de la carretera del castell. A més, es va poder documentar l'existència d'un segon nivell de sepultures concentrades al sector oriental de la necròpolis.²⁵

Així mateix, es coneix l'existència d'una torre defensiva al capdamunt de la muntanya de Montjuïc l'any 1073 (és possible, no obstant aquesta primera documentació al segle XI, que fos una torre de guaita d'origen romà). Sembla que subsistí, si bé amb males condicions, durant tota l'edat mitjana. L'any 1640, en el context de la guerra dels Segadors, va esdevenir un fort militar. Després de la guerra de Successió, l'enginyer militar Juan Martín Cermeño va iniciar un projecte de reforma completa de la fortalesa: el resultat fou una fortificació a l'estil Vauvan, acabada el 1753. Així mateix, es construï un camí atrinxerat fins a la ciutat, un altre camí que des del castell avançava cap a la plana deltaica del Llobregat (el camí de la "Llengua de serp"), i, en aquesta mateixa zona de ponent de la muntanya, un polvorí (amb el seu cos de guàrdia), acabat el 1752. L'edifici, que podia contenir fins a 4000 quintars de pólvora, estava situat, doncs, no entre el castell i la ciutat, sinó ben lluny d'aquesta, molt probablement per abastir el castell en cas de conflictes contra la ciutat o davant de la possibilitat d'un nou setge contra els barcelonins.²⁶

Justament aquest polvorí és el que, per la seva proximitat, va donar nom al barri on s'ha portat a terme la present intervenció arqueològica. Aquest fou edificat en el context de l'onada migratòria de la dècada de 1950 (els primers blocs s'ocuparen el 1953), patrocinat per l'Instituto Nacional de la Vivienda per

²⁵ FERNÁNDEZ, 2005.

²⁶ HERNÁNDEZ, 1998, pàg. 36; PIQUER, 1998, pàg. 27-28; ROCA, 2000, pàg. 27.

allotjar barraquistes i famílies de policies. El barri, aïllat geogràficament, estigué marcat des de ben aviat per la poca qualitat de la construcció i dels materials emprats, així com per les mancances de serveis, que foren molt acusades fins a la dècada de 1970.²⁷

²⁷ PÉREZ i CABALLERO, 1996, pàg. 10.

4. Motivacions i objectius de la intervenció

El seguiment arqueològic de la present memòria va originar-se a partir d'una obra promoguda per l'empresa FECSA ENDESA per tal de realitzar una canalització elèctrica subterrània de baixa tensió (núm. d'obra: 153388). Com que l'àrea afectada forma part d'una Zona d'Interès Arqueològic i d'alt valor històric de la ciutat de Barcelona, es va considerar necessari efectuar-hi una intervenció arqueològica preventiva.

El control arqueològic de l'obra s'encarregà a l'empresa de gestió arqueològica ATICS, S. L., i l'arqueòloga Laia Santanach en va assumir la direcció tècnica. Els treballs de control es dugueren a terme entre els dies 8 i 28 de setembre de 2005, sota la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Pel que fa als treballs d'estesa de cable, van ser executats per l'empresa Altas Construcciones Pirineo (ACP).

Amb el seguiment arqueològic, es pretenia, d'una banda, localitzar i documentar possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, i, de l'altra banda, i relacionat amb la primera, obtenir la màxima informació possible de l'àrea afectada per tal de complementar els estudis realitzats fins a l'actualitat. En aquest sentit s'ha de tenir en compte que:

- a) L'àrea afectada es troba en la part baixa de Montjuïc, una muntanya en què es donà probablement hàbitat dispers en època ibèrica i romana.
- b) En aquesta zona es localitzà una vil·la romana d'època tardorepublicana, de la qual es conservava part de les termes.
- c) Es coneix la presència d'un forn d'àmfores en aquest sector.

5. Metodologia

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre proposat per Edward C. Harris²⁸ i Andrea Carandini²⁹.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (u. e.), de manera que se'ls individualitza uns dels altres. Cada u. e. es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, posició física respecte a la resta d'u. e. del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Cal esmentar també el tractament que es dona al material arqueològic, si n'apareix durant els treballs d'excavació (no és aquest el cas del seguiment de la present memòria). En primer lloc, es renta amb aigua (sempre que sigui possible per les característiques del material) i se sigla cada peça, per tal de deixar constància del seu lloc de procedència (la sigla consisteix en el codi del jaciment – amb l'any– i la unitat estratigràfica a què pertany el material). I, en segon lloc, les peces preferents, és a dir, aquelles que tenen forma o una decoració prou important, es dibuixen i reben un número, per tal que quedin individualitzades.

²⁸ HARRIS, 1991.

²⁹ CARANDINI, 1997.

6. Descripció dels treballs realitzats

El seguiment arqueològic portat a terme als carrers del Guadalquivir, núm. 2, 1-7, i del Guadalete, núm. 6, es va desenvolupar entre els dies 8 i 28 de setembre de 2005.

El procediment de treball que es va seguir en el transcurs de l'obra va consistir en el següent: l'extracció del paviment actualment en ús i de la seva preparació es va realitzar mitjançant el martell picador d'una màquina retroexcavadora o bé un martell compressor manual, mentre que el buidatge de les rases fins a la profunditat requerida també es va portar a terme o bé amb màquina retroexcavadora o bé de manera manual, utilitzant pic i pala, quan la presència de serveis preexistents ho féu necessari.

Prèviament a l'excavació de les rases, s'efectuaren una sèrie de cales de comprovació per tal de determinar el lloc més adient per canalitzar els cables elèctrics. Com que aquestes cales formaren part, posteriorment, de les rases, no se'ls ha fet un esment diferenciat.

S'excavaren un total de tres rases (cal dir que aquesta divisió de l'obra en tres rases es va establir per a una major claredat expositiva, a partir de les diferències observades en els paviments actualment en ús): una primera, que en un primer tram recorria la vorera oest del carrer del Guadalquivir, des de davant del núm. 7 fins a la cantonada amb el carrer del Segura, i que en un segon tram creuava la vorera est del carrer del Guadalquivir davant del núm. 2 (rasa 100); una segona rasa, que travessava el carrer del Guadalquivir per la calçada (rasa 200); i una tercera rasa, que recorria uns 12 m. del carrer del Guadalete davant dels núm. 2-6 (rasa 300).³⁰

La rasa 100 presentava una amplada de 40 cm. a la vorera oest del carrer del Guadalquivir, mentre que a la vorera est tingué una amplada de 60 cm. Pel que fa a la rasa 200, la seva amplada va oscil·lar entre els 60 cm. (en la zona que transcorria paral·lela al carrer del Guadalete) i els 80 cm. (on el

³⁰ Vegeu, als Annexes, "Documentació planimètrica", fig. B.

travessava perpendicularment). Finalment, la rasa 300 mantingué una amplada de 60 cm. en tot el seu recorregut.

Pel que fa a la profunditat que van assolir les rases, fou d'aproximadament 60 cm. en les rases 100 i 300, mentre que en la 200 va oscil·lar entre 120 cm. (a l'oest), 60 cm. (al mig, on la claveguera central del carrer va impedir profunditzar més) i 90 cm. (a l'est).

Les unitats estratigràfiques que s'observaren durant el procés d'excavació es van anar numerant de manera correlativa a partir del número que identificava la rasa (és a dir, a partir del 101 en el cas de la rasa 100, per exemple).

Totes tres rases van presentar una estratigrafia molt similar, ja que per sota del paviment actualment en ús (rajoles quadrades lligades amb morter de ciment a la rasa 100 –u. e. 101–, quitrà en la rasa 200 –u. e. 201– i lloses rectangulars també lligades amb morter de ciment a la rasa 300 –u. e. 301–), es va documentar la seva preparació (una capa de formigó en tots tres casos –unitats 102, 202 i 302–) i, cobert per aquesta, un mateix nivell en les tres rases (unitats 103, 203 i 303). Aquest nivell era format per terra de consistència arenosa i color marró clar (que en alguns indrets, especialment on cobria serveis, era substituïda per sauló), barrejada amb graves, pedres de dimensions mitjanes, plàstics i restes de material constructiu contemporani (fragments de maons, de quitrà, de formigó, de “panots”, etc.). Es tractava molt probablement d'un nivell de terra aportada, que havia estat afectat per obres realitzades recentment per a la instal·lació de xarxes subterrànies de serveis, com testimoniava la presència aïllada de sauló sobre alguns dels serveis i la presència mateixa d'aquests (s'observaren serveis de llum, telèfon, fibra òptica i dues clavegueres –una d'elles la central del carrer Guadalquivir– que creuaven les rases). No es pogué documentar la potència total d'aquest estrat, ja que s'estenia més enllà de la profunditat màxima de les rases (35'77 / 33'72 m. s. n. m. a la rasa 100, 33' 41 / 32'81 m. s. n. m. a la rasa 200 i 35'84 m. s. n. m. a la rasa 300).

7. Conclusions

La intervenció arqueològica preventiva portada a terme als carrers del Guadalquivir, núm. 2, 1-7, i del Guadalete, núm. 6, posà de manifest la inexistència de restes arqueològiques a la zona afectada (aquesta afirmació, és clar, només és vàlida fins a la profunditat màxima respecte el nivell de circulació actual que es va assolir durant el desenvolupament de l'obra³¹).

En concret, únicament es van documentar els paviment actualment en ús i la seva preparació (unitats estratigràfiques 101, 102, 201, 202, 301 i 302) i un nivell de terraplenament i rebliment de rases de serveis contemporanis (unitats 103, 203 i 303).

Així doncs, es pot concloure que la intervenció arqueològica ha tingut resultats negatius, ja que no només no han aparegut estructures dignes d'interès des d'un punt de vista arqueològic, sinó que tampoc no s'ha recuperat material arqueològic.

De fet, les pròpies característiques de la intervenció (especialment l'escassa profunditat a què s'ha instal·lat la canalització elèctrica i la reduïda amplada de les rases) han dificultat l'obtenció de resultats més útils per a respondre els interrogants plantejats al voltant del poblament i de l'urbanisme de la zona al llarg de la història. En qualsevol cas, però, cal no descartar la possibilitat que hi hagi restes arqueològiques a la zona intervinguda en un nivell inferior als 35'84 / 32'81 m. s. n. m. a què s'ha aprofundit.

³¹ Recordem que aquest va ser d'uns 60 cm. a les rases 100 i 200 i de 60 / 120 cm. a la rasa 300 (vegeu, més amunt, l'apartat de "Desenvolupament dels treballs").

8. Bibliografia

- AA. VV. (1982): *Gran geografia comarcal de Catalunya. Volum 8: El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AJUNTAMENT DE BARCELONA: *Barcelonaguia*.
<<http://www.bcn.es/cgi-guia/guiamap4/cgi-guia/?actives=&plant=capes4c&idioma=0&calle=guadalquivir&numero=5&calle2=>>> (consultada el 22 de març de 2006).
- ARMENGOL, Jaime (1947): *Notas históricas del culto a Santa María de Port de Barcelona*. Imprenta Pulcra. Barcelona.
- CARANDINI, Andrea (1997): *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- FERNÁNDEZ FRANCA, Pilar (2005): Memòria de la intervenció arqueològica al carrer Tapioles, 65-73 / Anníbal 2a-2b. Barcelona. Codi MHCB: 115/04. Data intervenció: 15 de novembre al 10 de desembre de 2004. Àrea de Coneixement i Recerca. Generalitat de Catalunya. Treball inèdit.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES: *Hipermapa. Atles electrònic de Catalunya*. Data de la darrera actualització: 24/11/2005.
<<http://www10.gencat.net/ptop/AppJava/cat/actuacions/territori/hipermapa.jsp>> (consultada el 22 de març de 2006).
- GRANADOS, Oriol (1991): "Estructura urbana de la ciutat romana". A: *Història de Barcelona. Volum 1. La ciutat antiga*, dirigit per Sobrequés i Callicó, Jaume. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona. Pàg. 139-201.
- HARRIS, Edward C. (1991): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Crítica. Barcelona.
- HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc Xavier (1998): "El municipi de Sants: 1721-1897". A: *Els barris de Barcelona. Volum II: Sants* –

Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi, dirigit per Alberch i Fugueras, Ramon. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona. Pàg. 33-61.

- HERNÁNDEZ, Francesc Xavier; i VALLÈS, Cristina (1994): *Pagesos i menestrals. La vida al Districte abans de la industrialització*. Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc. Barcelona.
- MASALLES, Rosa Ma (1984): “Noticia breve sobre el Montjuïc medieval”. A: AA. VV.: *Història d’una muntanya*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- MIRÓ, Carme (1998): “El passat antic de la muntanya de Montjuïc”. A: *Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi*, dirigit per Alberch i Fugueras, Ramon. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona. Pàg. 18-25.
- PÉREZ, Jaime; i CABALLERO, Pablo (1996): *La Zona Franca*. Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc. Barcelona.
- PIQUER, Esperança (1998): “Antecedents històrics de Sants”. A: *Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi*, dirigit per Alberch i Fugueras, Ramon. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona. Pàg. 26-32.
- RIERA i MORA, S.; i PALET i MARTÍNEZ, J. M. (1993): “Evolució del sector de Montjuïc-el Port entre l’època romana i altmedieval (III-X): una contribució a l’estudi diacrònic del paisatge”. A: *III Congrés d’història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d’història*. Barcelona, 20, 21 i 22 d’octubre de 1993. Ajuntament de Barcelona. Barcelona. Pàg. 49-70.
- ROCA i BLANCH, Estanislau (2000): *Montjuïc, la muntanya de la ciutat*. Institut d’Estudis Catalans. Barcelona.
- SANZ PARERA, Miquel (1988): *El Pla de Barcelona. Constitució i característiques físiques*. Amelia Romero, editora. Sant Cugat del Vallès.

ANNEXES

Repertori estratigràfic

Documentació gràfica

- **Documentació fotogràfica**
- **Documentació planimètrica**

Repertori estratigràfic

Fitxa d'unitat estratigràfica			U. E. : 101.	
Sector: Rasa 100.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.
DEFINICIÓ :	Estructura (paviment actualment en ús).			
DESCRIPCIÓ :	Format per rajoles de ciment quadrades (usualment anomenades “panots”) de 20 cm. de costat i 3'5 cm. de gruix, lligades amb morter de ciment. Es va documentar entre 36'63 / 34'42 m. s. n. m. i 36'52 / 34'31 m. s. n. m.			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a	102.	És cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'unitat estratigràfica				U. E. : 102.	
Sector: Rasa 100.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Estructura (preparació del paviment actualment en ús).				
DESCRIPCIÓ :	Capa de formigó de ciment d'uns 15 cm. de potència de mitjana. Es documentà aproximadament entre 36'52 / 34'31 m. s. n. m. i 36'37 / 34'16 m. s. n. m.				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a	103.	És cobert per	101.	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'unitat estratigràfica			U. E. : 103.		
Sector: Rasa 100.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Estrat (nivell de terraplenament i de rebliment de rases per a la instal·lació de serveis).				
DESCRIPCIÓ :	Format per terra de consistència arenosa i color marró clar (en alguns indrets substituïda per sauló), barrejada amb graves, pedres de dimensions mitjanes, plàstics i restes de material constructiu contemporani (fragments de maons, de formigó i de “panots”). Cobria serveis contemporanis. L'estrat s'estenia més enllà de la cota màxima de profunditat de la rasa (es documentà entre 36'37 / 34'16 i 35'77 / 33'72 m. s. n. m.).				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	203, 303.		Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	102.
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Fitxa d'unitat estratigràfica				U. E. : 201.	
Sector: Rasa 200.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Estructura (paviment actualment en ús).				
DESCRIPCIÓ :	Capa de quitrà d'uns 13 cm. de potència. Es va documentar entre 34'34 i 34'21 m. s. n. m.				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a	202.	És cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'unitat estratigràfica				U. E. : 202.		
Sector: Rasa 200.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.		
DEFINICIÓ :	Estructura (preparació del paviment actualment en ús).					
DESCRIPCIÓ :	Capa de formigó d'uns 20 cm. de potència. Es documentà aproximadament entre 34'21 i 34'01 m. s. n. m.					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a			Equivalent a		
	Rebleix a			És reblert per		
	Cobreix a	203.			És cobert per	201.
	Talla a			Tallat per		
	Es recolza a			Se li recolza		
	S'entrega a			Se li entrega		

Fitxa d'unitat estratigràfica			U. E. : 203.	
Sector: Rasa 200.		Fase: --	Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Estrat (nivell de terraplenament i de rebliment de rases per a la instal·lació de serveis).			
DESCRIPCIÓ :	Format per terra de consistència arenosa i color marró clar, barrejada amb graves, pedres de dimensions mitjanes, plàstics i restes de material constructiu contemporani (fragments de maons i de quitrà). L'estrat cobria serveis contemporanis i s'estenia més enllà de la cota màxima de profunditat de la rasa, que va oscil·lar entre els 33' 41 m. s. n. m. (sobre la claveguera central del carrer Guadalquivir) i els 32'81 (al costat oest de la rasa), passant pels 33'11 m. s. n. m. del costat est.			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	103, 303.	Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a		És cobert per	202.
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'unitat estratigràfica			U. E. : 301.	
Sector: Rasa 300.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.
DEFINICIÓ :	Estructura (paviment actualment en ús).			
DESCRIPCIÓ :	Format per lloses rectangulars (de 59'5 cm. de llargada, 39'5 cm. d'amplada i 7 cm. de gruix) lligades amb morter de ciment. Es va documentar entre 36'63 i 36'51 m. s. n. m.			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		És reblert per	
	Cobreix a	302.	És cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'unitat estratigràfica				U. E. : 302.	
Sector: Rasa 300.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Estructura (preparació del paviment actualment en ús).				
DESCRIPCIÓ :	Capa de formigó de ciment d'aproximadament 7 cm. de potència. Es documentà aproximadament entre 36'51 i 36'44 m. s. n. m.				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		És reblert per		
	Cobreix a	303.	És cobert per	301.	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'unitat estratigràfica				U. E. : 303.	
Sector: Rasa 300.		Fase: --		Cronologia: Contemporània.	
DEFINICIÓ :	Estrat (nivell de terraplenament i de rebliment de rases per a la instal·lació de serveis).				
DESCRIPCIÓ :	Format per terra de consistència arenosa i color marró clar (en alguns indrets substituïda per sauló), barrejada amb graves, pedres de dimensions mitjanes, plàstics i restes de material constructiu contemporani (fragments de maons, de formigó i de “panots”). Cobria serveis contemporanis. L'estrat s'estenia més enllà de la cota màxima de profunditat de la rasa (es documentà entre 36'44 i 35'84 m. s. n. m.).				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	103, 203.		Equivalent a	
	Rebleix a			És reblert per	
	Cobreix a			És cobert per	302.
	Talla a			Tallat per	
	Es recolza a			Se li recolza	
	S'entrega a			Se li entrega	

Documentació fotogràfica

Fotografia núm. 1.

Vista general de la zona intervinguda, mirant al nord (àrea on es va obrir la rasa 100).

Fotografia núm. 2.

Vista general de la zona intervinguda, mirant al nord (àrea on es van obrir les rases 100 i 200).

Fotografia núm. 3.

Vista general de la zona intervinguda, mirant a l'oest (àrea on es va obrir la rasa 300).

Fotografia núm. 4.

Màquina treballant amb el martell picador a la rasa 200. Fotografia efectuada mirant a l'oest.

Fotografia núm. 5.

Obrer treballant amb el martell compressor a la rasa 100, davant de la finca núm. 5 del carrer del Guadalquivir. Fotografia efectuada mirant al sud.

Fotografia núm. 6.

Màquina treballant amb la cullera a la rasa 100, davant de la finca núm. 7 del carrer del Guadalquivir. Fotografia efectuada mirant al sud.

Fotografia núm. 7.

Obrer treballant amb la pala a la rasa 100, al creuament del passatge del Llobregat i el carrer del Guadalquivir. Fotografia efectuada mirant a l'est.

Fotografia núm. 8.

Rasa 100 ja buidada fins a la cota màxima de profunditat, a la vorera oest del carrer del Guadalquivir, davant de la finca núm. 5. Fotografia realitzada mirant al sud.

Fotografia núm. 9.

Rasa 100 ja buidada fins a la cota màxima de profunditat, a la vorera est del carrer del Guadalquivir. Fotografia realitzada mirant a l'est.

Fotografia núm. 10.

Tall estratigràfic de la rasa 100, davant del núm. 7 del carrer del Guadalquivir, mirant a l'oest. S'hi poden observar les u. e. 101, 102 i 103.

Fotografia núm. 11.

Rasa 200 excavada fins a la cota màxima de profunditat. Fotografia realitzada mirant a l'est.

Fotografia núm. 12.

Tall estratigràfic de la rasa 200. Fotografia efectuada mirant al sud. S'hi poden observar les u. e. 201, 202 i 203.

Fotografia núm. 13.

Rasa 300 excavada fins a la cota màxima de profunditat. Fotografia realitzada mirant a l'est.

Fotografia núm. 14.

Tall estratigràfic de la rasa 300. Fotografia efectuada mirant a l'est. S'hi poden observar les u. e. 301, 302 i 303.

Fotografia núm. 15.

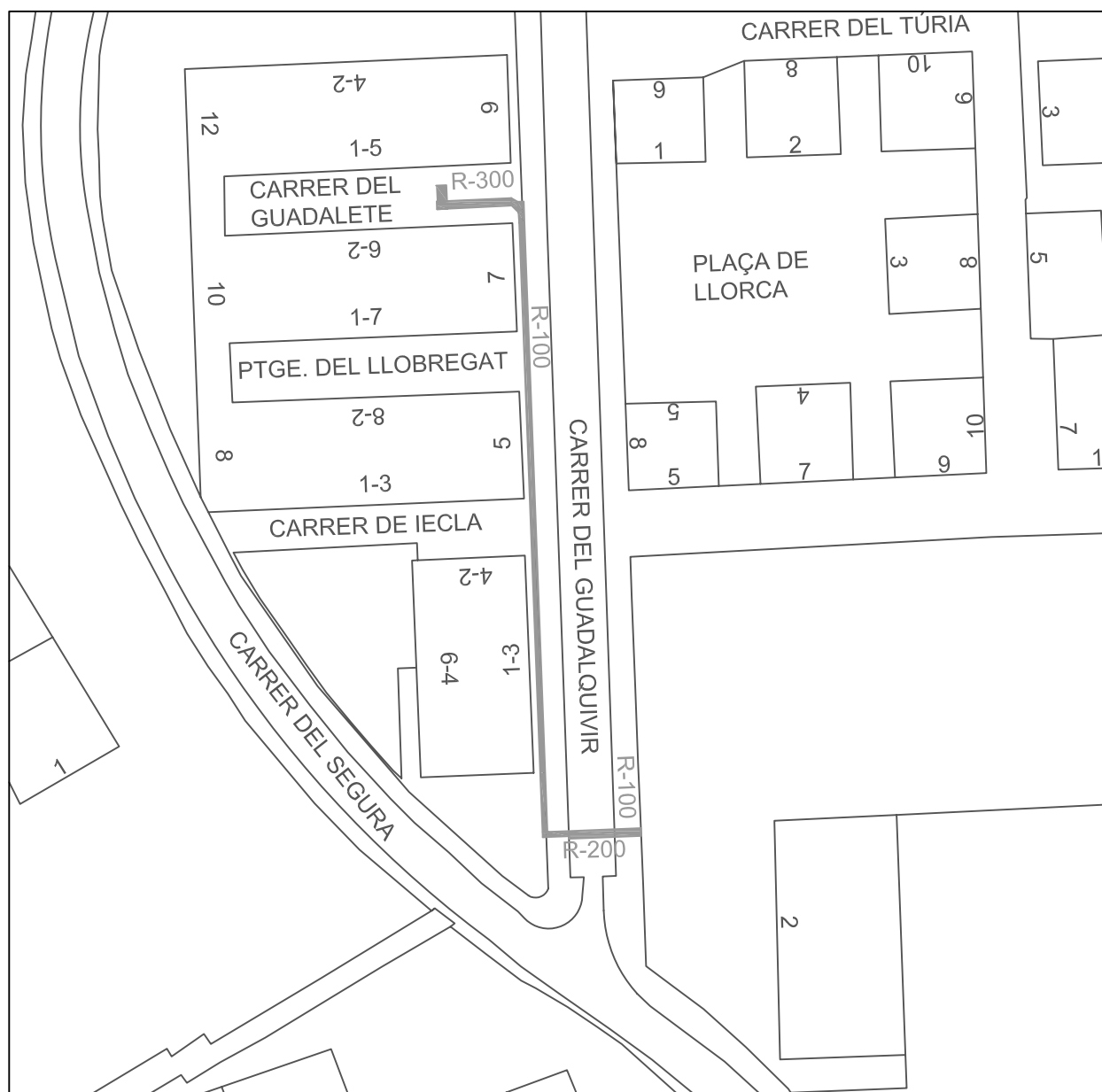
Obrers treballant en la col·locació de cables elèctrics a la rasa 100, davant de la finca núm. 7 del carrer del Guadalquivir, mirant al nord.

Documentació planimètrica

Figura A.

Situació de la zona objecte de la intervenció arqueològica preventiva.

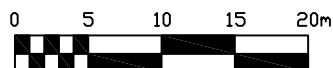

ESCALES:

1:500

NUMÉRICA

GRÁFICA

Nome:

Fig. B:
situació de les rases
efectuades.

Data:

Setembre de 2005

ARQUEÓLOGA:

Laia Santanach i Suñol

PROJECTE:

Intervenció arqueològica als carrers del Guadalquivir, núm. 2, 1-7, i del Guadalet, núm. 6 (Barcelona, Barcelonès).